

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:40
sssjournal.com

pp.3924-3927
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 01/06/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 10/08/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 10.08.2019

MOĞOL DÜNYASINDA TÜRKİSTAN'IN GÜÇLÜ KADINLARI: TÖREGENE HATUN ve ORGANA HATUN

THE STRONGEST WOMEN OF TURKISTAN IN THE MONGOLIAN WORLD: TÖREGENE KHATUN AND ORGHANA KHATUN

Dr. Orhan ÇİNAR

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Doktora, İstanbul/TÜRKİYE

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1632>

Reference : Çınar, O. (2019). "Moğol Dünyasında Türkistan'ın Güçlü Kadınları: Töregene Hatun ve Organa Hatun", *International Social Sciences Studies Journal*, 5(40): 3924-3927.

ÖZ

Türkistan'da Cengiz Han İmparatorluğunun ardından başa geçen Ögeday Kağan'ın ardından kurultay seçimleri yapılabildi kadar dul eş Töregene Hatun Moğolların başında naiplik yapmıştı. Dönemine Baycu Noyan'ın komutanlık yapması, Türkiye Selçukluları ile savaşlar ve saray entrikalarının yaşanması damga vurmuştu. Aynı şekilde Çağatay Hanlığı'nın da başına geçecek yetişkin şehzade olmayışından dolayı hanlığı on sene boyunca Organa Hatun idare etmişti. Onun döneminde ise Arik Buka ve Kubilay kardeşlerin taht mücadelesi, Algu Han'ın Çağataylıların başına getirilişi ve Algu Han ile evliliği gibi hadiseler yaşanmıştı.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Han, Çağatay Han, Moğol, Orta Asya, Türkistan.

ABSTRACT

In Turkistan after the Chinggis Khan Empire, after the Ögeday Khagan, the widow of the Congress until the elections were made in the beginning of the wife Töregene. Baycu Noyan's reign of the period, the Turkish Seljukians and wars and palace intrigues had a stamp. Likewise, for ten years, Organa Hatun had managed the Khanate because of the absence of the adult martyr of the Chagatai Khanate. During his reign, the throne struggle of the Arik Buka and the Kublai brothers, Algu Khan's transition to the beginning of the Cagatayans, and the marriage of Algu Han had happened in such incidents.

Keywords: Cenghiz Khan, Caghatay Khan, Mongol, Inner Asia, Turkestan

1. GİRİŞ

Cengiz Han'ın 1227'de vefatının ardından Moğol İmparatorluğunun başına varis olarak gösterilen Ögeday Han (1229-1241) geçmişti. Kendi hakimiyet dönemini "babamın dört eserine ben de dört tane ekledim. Diğer dört eserse hataydı..." diyerek değerlendiren Ögeday Han'ın dört başarısı: Kuzey Çin'i hakimiyet altına alması, posta istasyonları kurması, su kuyuları açtırması, yönetim binaları ve garnizonlar kurmasıydı (Hüttel, 2006, s. 191-92). Bu sıralarda Türkistan coğrafyası da parçalanmış durumdaydı. Doğu ve Batı Türkistan topraklarının çoğu Çağataylıların payına bırakılmıştı. Ancak bu hanlık bağımsız hareket edemeyip Ögeday'a bağlı bir pozisyondaydı. Öte yandan Cengizliler ile onların getirdiği Moğol ve İç Türkistanlı Türk kuvvetlerin gittikçe özümsemesi yeni bir siyasi sistem üretmişti. Siyasi meşruiyet Türk-Moğol bozkır gelenekleriyle birleşmişti (Golden, 2013, s. 303).

2. TÖREGENE HATUN (1241-1246)

Ögeday Kağan'ın 5 Aralık 1241 tarihinde vefatının ardından Moğol tahtına kimin çıkacağı konusunda fikir ayrılıkları baş gösterdi. Ögeday'ın dul eşi Töregene Hatun kendi oğlu Güyük'ün kağan olmasını isterken bu durumu Çağataylılar desteklemişti (Roux, 1980, s. 299). Fakat Altınorda Hanı Batu ise Ögeday neslinden gelenlerle sorun yaşadığı için Güyük'ün tahta çıkmasına karşıydı. Bu nedenle hanlık seçimi için yapılacak olan kurultay toplanamadığı için 1246 yılına kadar Ögeday Han'ın ikinci eşi Töregene Hatun naiblik görevini üstlenerek Moğol tahtında yerini almıştı. “Doğurmak, türemek” anlamına gelen *Töregene* adı konusunda Türk kadın unvanlarından biri olan “*Terken*”in Moğolca'ya *Töregene* olarak geçtiğini ifade edenler de olmuştur (Gömeç, 2010, s. 107-114).

Töregene Hatun döneminde ilk iş olarak Ögeday Kağan'ın vezirliğini yapmış olan aslen Uygur olup hükümdarın konuşmalarını gün gün tutmakla da görevli Cinkay azledildi. Yerine Müslüman bir devlet adamı olan Şerefeddin vezir atandı. Bu vezir Harezm valisi Cin Timur'un katipliğini yaparken Töregene Hatun'un danışmanı Fatıma Hatun'un etkisiyle vezirlik görevine yükselmişti. Öte yandan Türkistan valisi Mesut Yalavaç ise Töregene Hatun'un uygulamalarından çekinerek Altınorda Hanı Batu'ya sığınmıştı (Dayı, 2015, s. 63-68). Töregene Hatun'un başa geçmesinin ardından Moğol ordularının başında işgalleriyle ün salmış Baycu Noyan bulunmaktaydı. 1242 yılında Ermeni ve Gürcülerinde içinde olduğu yaklaşık 30.000 kişilik orduyla Anadolu hareketına başlanmıştı (Göksu, 2009, s. 1287-1297). İlk olarak Erzurum ele geçirildikten sonra 1243 yılında Sivas Köseadağ'da Türkiye Selçukluları bozguna uğratarak büyük bir başarı elde edilmişti.

2.1. Körgüz Hadisesi

Töregene Hatun döneminin ilginç olaylarından biri de Körgüz hadisesi idi. Çağatay Hanlığının ilk dönemlerinden itibaren Horasan valisi olan Körgüz Uygur Türklerindendi. Beş Balıg'ın Barlıg köyünde doğan Körgüz kısa zamanda Horasan valisi Cin Timur'un katibi olmuştu (Barthold, 1990, s.510). Ardından Hristiyan bir Uygur Türkü olan Çinkay'ın himayesinde Horasan valiliğine kadar yükselmişti. Töregene Hatun zamanında Çağataylılara karşı tutumuyla ön plana çıkan Körgüz, Çağataylıların devlet adamlarından Sartak Kucan Noyan ile yaşadığı bir kavga sonucu Almalık'a Uluğ-Ev denilen Çağataylı sarayına getirilmişti. Burada Çağatay Han'ın dul eşlerinden biri olan Yesülün Hatun'a karşı sergilediği tavırlardan dolayı Karakurum sarayına gönderildi. Töregene Hatun'un danışmanı Fatıma Hatun ile vezir Şerefeddin'in girişimleriyle de ağzına taş doldurularak öldürülmüştü.

2.2. Fatıma Hatun'un Büyücülükle Suçlanması

Töregene Hatun devlet işlerinde Abdurrahman ve Fatıma isimli iki saray eşrafının son derece etkisinde kalmıştı. Fatıma Hatun Moğolların Meşhed'i fethi sırasında esir alınarak Karakurum' a getirilmiş bir cariyeydi. Kısa sürede Töregene Hatun'un müşavirliğine kadar yükselmiş ve devlet işlerine müdahale edecek konuma gelmişti. Öte yandan Moğollar arasında büyücülük yaptığı ve cadılık iddialarıyla da son derece dedikodu konusu olmuş durumdaydı. Şehzade Güyük ile de arası açılmış hatta Güyük'ün Fatıma Hatun'u ortadan kaldırma girişimini annesi Töregene Hatun engellemişti (Cüveyni, 1989, s. 225-226). Tahtın Güyük Han'a (1246-1248) geçmesiyle Fatıma Hatun saraydan bir kez daha uzaklaştırılmak istendi. Büyücülük yaptığı artık hat safhaya ulaşan Fatıma, Güyük Han tarafından Töregen Hatun'dan istendi ancak bu duruma sıcak bakmayan eski

naibenin oğluyla da arası açılmıştı. Nitekim hanın emirlerine daha fazla karşı gelemeyen Töregene Hatun Fatıma'yı teslim etmek zorunda kaldı (Uyar, 2011, s. 60-64). Ardından çıplak bir şekilde keçeyle sarılarak suya atılmak suretiyle infazı gerçekleştirildi (Cüveyni, s. 225-226). İnfazın gerçekleşmesinin ardından birkaç ay sonra Töregene Hatun da sebebi bilinmeyen bir şekilde vefat etmişti. Böylece döneminde Moğol tarihine geçen büyük olayların yaşanmasına rağmen çevresindekilerin etkisinden kurtulamayarak adını tarihe yazdıran Töregene Hatun dönemi de kapanmış oluyordu.

3. ORGANA HATUN (1251-1261)

Moğol Devleti'nin başına 1251 yılında Mengü Han'ın geçmesiyle kendisine karşı olan Çağatay soyundan gelen yetişkin şehzadeler katledilmişti. Bu nedenle Çağatay Hanlığı'nın tahtına çıkacak yetişmiş bir şehzade bulunmuyordu. Yaşları küçük olanlarda Karakurum'da merkez sarayda ordu içinde yetiştiriliyorlardı. Böyle bir ortamda eski han Kara Hülügü'nün dul eşi Organa Hatun oğlu Mübarek Şah adına on sene boyunca naiplik yapmıştı (Uluğ Beg, 1994, s. 304). Organa Hatun Cengiz Han'ın kızı Çiçekin ile Oyrat kabilesinin emirlerinden Turalçi Küregen'in kızıydı. Ayrıca kız kardeşi İl-Çıkmış Hatun'da Moğol hanlarından biri olan Arık-Buka ile evliydi (Reşidüddin, Behman Kerimi Neşri, c.I, s. 77). Anne tarafından Cengiz Han'ın torunu olan Organa Hatun Çağatay hanı Kara Hülügü'nün de eşi olması hasebiyle Moğol aristokrasisinde itibar sahibi bir kadındı. Doğru zamanda doğru kararlar vermesiyle Türkistan tarihinde yerini almıştı (Nicola, 2016, s. 107-120). Ayrıca son derece akıllı, hoşgörölü ve Müslümanları koruyup kollayan bir naibeydi. Oğlu Mübarek Şah Çağataylı hanedanı içinde Müslüman olan ilk kişi sayılacaktı. Organa Hatun'un iktidarı ele almasıyla eski vezir Habeş Amid ve oğlu Nasireddin tekrar yönetimde etkili olmaya başlamıştır.

Büyük Moğol tahtına Mengü Han çıktığı vakit kardeşi Hülügü'yü Azerbaycan, İran, Şam, Ermeni ve Rum topraklarına tayin etmişti. Hülügü yanında büyük oğlu Abaka ile Almalık sınırlarına geldiğinde Organa Hatun tarafından karşılanmışlar ve çeşitli hediyelerle misafir edilmişlerdi (Reşidüddin, 2013, s. 12). Öte yandan Organa Hatun zamanında Moğol Kağanı Mengü'nün ölümünün ardından oğulları Arık Buka ve Kubilay kardeşler arasında taht kavgaları baş göstermişti. Bu kavgalar Çağatay Hanlığı toprakları için de bir hakimiyet mücadelesine dönüşmüştü. Arık Buka kendisini Karakurum'da han ilan ederek şehzade Algu'yü Çağatay Hanlığı'na tayin etmişti. Organa Hatun ise vali Mesut Yalavaç ile beraber Arık Buka'nın sarayına Karakurum'a sığınmışlardı. Ancak Algu Han'ın Arık Buka'nın emirlerini yerine getirmemesi üzerine ikisi arasında savaşlar yaşanmaya başladı. Bu savaşlardan Arık Buka galip çıkarken Algu Han Çağataylıların ilk bağımsızlık mücadelesini başlatmış oluyordu. Kısa bir süre sonra Arık Buka barışma nişanesi olarak kendisine sığınmış olan Organa Hatun'u evlenmeleri için Algu Han'a göndermiş böylece Algu Han ile Organa Hatun'un evlilikleri Çağatay Hanlığı toprakları içindeki iktidar mücadelesini bir nebze hafifletmiş oluyordu.

4. SONUÇ

Asırlar boyu Türkistan coğrafyası Türklerin anavatanlığını yapmasının yanında çeşitli yerli kavimleri de barındırmıştır. Bu kavimler arasında hiç şüphesiz Moğollar yer almaktaydı. Cengiz Han'ın ardından parçalanan Moğol İmparatorluğu içinden ardıllar ortaya çıkmıştır. Buna rağmen Büyük Moğol tahtına hanlar çıkmaya devam etmiş hükümlüklerini sürdürmeye devam etmişlerdi. Ögeday'ın ardından han seçimi yapılana kadar beş yıl boyunca merkezin başında naiplik yaparak kadınların Türkistan coğrafyasında etkin rol oynadıklarını kanıtlamış oluyordu. Yine Cengiz Han'ın mirasçılarında olan Çağatay Hanlığı'nda da benzer bir durum yaşanmış

oğlu küçük yaşta olduğu için Organa Hatun on yıl naiplik yapmıştı. Böylece asırlar boyu Türk geleneğinin bir parçası olan kadın erkek eşitliği ve kadınların yönetimde söz sahibi oldukları gerçeği Moğollar arasında da görülmüş oluyordu.

KAYNAKÇA

- Abu'l Farac (1950), *Abu'l-Farac Tarihi*, ev., Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara.
- BARTHOLD, V., (1990), *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Haz., H.D. Yıldız, TTK, Ankara.
- BEYANİ, ř., (2018), *Moğol Dönemi İrani'nda Kadın*, ev., M. Uyar, TTK, Ankara.
- ÇINAR, O., (2019), *Çağatay Devleti Zamanında Türkistan'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Durumu*, Basılmamış Doktora Tezi, MSGSÜ, SBE, İstanbul.
- DAYI, ., (2015), "Mahmud Yalavaç'ın Moğol İmparatorluğundaki Faaliyetleri", *Curr Res Soc Sci*, 1/3, s. 63-68.
- D'OHSSON, M.B., (2006), *Moğol Tarihi*, ev., E. Kalan, Q. şkrov, IQ Yay., İstanbul.
- GROUSSET, R., (1980), *Bozkır İmparatorluğu*, ev., R. Uzmen, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- GOLDEN, P., (2013), *Türk Halkları Tarihine Giriş*, ev., O. Karatay, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- GÖMEÇ, S., (2010), "Terken Unvanı Hakkında," *ADTCTFD*, 17/2, s. 107-114.
- GÖKSU, E., (2009), "Erzurum'un Sonbaharı," *Turkish Studies*, 4/8, s. 1287-1297.
- JACKSON, P., (1989), "Bayju," *EI*, IV/1, s. 59-68.
- KEMALOğLU, İ., (2016), "Büyük Moğol İmparatorluğu", *Asya'nın Sekiz Asrı engizulları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Mirza Uluğ Beg, (1994), *Tort Ulus Tarikhi*, Özbekçeye ev., B. Ahmedov, N. Nurkulov, M. Hasaniy, Çolpan Neşriyat, Taşkent.
- NİCOLA, de Br., (2016), "The Quenn of the Chaghatayids: Orghana Khatun and the rule of Central Asia," *JRAS*, 26/1-2, p. 107-120.
- SPULER, B., (2011), *İran Moğolları*, ev., C. Köprülü, TTK, Ankara.
- TURAN, O., (1971), *Selçuklu Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul.
- UYAR. M., (2011), "Ortaçağ Moğol Saraylarında 'Cadı Avı'," *Toplumsal Tarih Dergisi*, 215, s. 60-64.